

Liseling Nilsson, *Sylvia: Kod kulturowy a przekład: na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich polskich przekładów* [The cultural code and translation: the case of selected works by Astrid Lindgren into Polish]. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 2012 (Stockholm Slavic Studies nr 41). Diss. Stockholm. 332 s. ISBN 978-91-86071-82-0

Det är inte ofta man får tillfälle att läsa en doktorsavhandling om översättningar av barnlitteratur. Undantaget som bekräftar regeln är en avhandling som för inte så länge sedan försvarades vid Stockholms universitet. Boken bär titeln *Kod kulturowy a przekład. Na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich polskich przekładów* (*The Cultural Code and Translation. The Case of Selected Works by Astrid Lindgren into Polish*) och är skriven av Sylvia Liseling Nilsson. Avhandlingen författades under handledning av professor Ewa Teodorowicz-Hellman och professor Per-Arne Bodin vid Slaviska institutionen, Stockholms universitet.

Det är en avhandling som hör översättningsforskningen till. Den överskrider emellertid gränserna för översättningsstudier och omfattar även element av etnolingvistik samt kulturlingvistik som på sistone har grundlagt sin betydelse för översättningsforskningen. Och det är något som mycket tydligt syns i denna avhandling.

Avhandlingens syfte är att analysera hur den svenska kulturkoden överförs till det polska språket och kulturen i Astrid Lindgrens trilogi om Emil i Lönneberga, hennes trilogi om barnen i Bullerbyn samt *Madicken* och i hur stor utsträckning de polska översättningarna återger bilden av den svenska kulturen som skildras i originaltexterna.

Den teoretiska ramen omfattar sådana begrepp som kultur, kulturguide, kulturkod samt kulturelement. Författarinnan refererar till Goodenoughs definition av kulturen, Barthes definition av kulturkoden samt Sapiros sätt att varsebli verkligheten genom språket.

I boken undersöker Liseling Nilsson hur den svenska kulturkoden, som den framträder i Lindgrens texter överförs till den polska språkliga och kulturella sfären. Författarinnan tar upp ett flertal för översättningar viktiga problem: kulturkoden i teori och i översättningar av barnprosa, intertextualitet, personer tagna ur legender och sägner, diminutiva former i översättning, kulturens påverkan på översättning av vardagsspråket och dialekt, känslor i den interpersonella kommunikationen och översättning av *verba dicendi*

(anförings verbet *säga*) samt den visuella aspekten vid översättning av kulturkoden.

Undersökningen visar hur det polska språk- och kulturfiltret påverkat bilden av svensk realia i översättning. Författarinnan analyserar såväl den språkliga som den visuella aspekten av kulturkoden, vilket onekligen fångar en helhetsbild av översättningsgärningen. En smidig överföring kan man, enligt Liseling Nilsson, tala om i fråga om förändringar i den språkliga koden mellan personer från olika samhällsskick, tilltalsformer samt barnens idiolekt (ett slags privatspråk). De svenska och de polska barnens idiolekter visar sig i mångt och mycket överensstämma med varandra, vilket kan tyda på existensen av en för barn universell och transnationell kulturkod.

De intertextuella kontexter som analyseras i avhandlingen refererar till Bibeln, medan referenserna till världslitteraturen lyckas enbart delvis i sin strävan att överskrida kulturella gränser. Komplexiteten i originaltexten leder till en exotisering i texten på målspråket, visar Liseling Nilsson. Vardagsspråket och dialekten, som i Lindgrens böcker återspeglar den svenska sociala strukturen, lyckas översättarna inte överföra till polska. Det polska emotionella uttrycks sättet som är typiskt för den polska kulturen gör att översättningarna i större utsträckning än originaltexterna använder sig av diminutiva former. Även en stor differentiering av *verba dicendi* (anförings verbet "säga") i de polska översättningarna understryker det känsloladdade och uttrycksfulla i målspråket. Liseling Nilsson visar också att de polska språkliga och stilistiska normerna gör att Lindgrens texter på polska förlorar sin ursprungligt enkla och repetitiva stil. Fotnoterna som läggs till i de polska översättningarna visar på en starkt didaktiska tendens som är så utbredd i den polska barnlitteraturen. Dessa fotnoter berikar emellertid inte texten med ny information och kunskap.

Överföringen av visuella element i de tidiga översättningarna av Astrid Lindgrens böcker till polska karakteriseras av en långt gående anpassning till den polska kulturen och realia. Bilder som visar barn i arbete eller skildringar av lantlivet underkastas en form av purifiering så att den lantliga miljön i till exempel Bullerby-trilogin ersätts av stads- och småborgarmiljö. Även de typiska svenska faluröda stugorna och lantliga dräkterna överförs till polska läsare genom en folklorisering – det vill säga med hjälp av bilder som föreställer den för de polska barnen relativt välkända byggnadsstilen och folkdräkterna som påminner om dem från Podhaleområdet i södra Polen.

Liseling Nilssons analys av de polska översättningarna av Astrid Lindgrens böcker visar att översättarens kunskap om originaltextens kulturkod är av utomordentligt stor vikt. Översättarkompetensen spelar en mycket stor roll i överföringen av kulturkoder. Brister i denna kompetens gör det omöjligt att avläsa en i texten inbäddad kulturkod som även kan referera till andra kulturer än originalspråkets. Författarinnan drar slutsatsen att även översättarens medvetenhet om läsarnas förväntningar är av stor betydelse. Översättarens uppgift är därmed att finna en kompromiss mellan två ibland mycket olika kulturkoder och de språkliga och kulturella normer och konventioner som ryms inom dessa koder. Det är också viktigt att grundligt tänka genom de stilistiska grepp som återfinns i originaltexten. Översättaren axlar ett stort ansvar för den "nya" texten, översättningen, samtidigt som denne på ett påtagligt sätt känner av och brottas med de begränsningar som kulturkoden påtvingar honom. Därför är de polska översättarna av Astrid Lindgren till polska tvungna att ibland överge troheten mot det svenska originalet, till exempel i samband med översättningen av verbet "säga" och det ökade antalet diminutiva former som finns i de polska översättningarna. En fullständig trohet mot originaltexten skulle strida mot läsarnas förväntningar och översättningen skulle upplevas som känslokall. Det finns en stor risk att den till och med skulle avvisas av de polska läsarna och därmed inte kunnat tas in och accepteras av den polska kulturen.

Liseling Nilssons avhandling är en välgrundad undersökning som vilar på en gedigen såväl svensk som internationell teoretisk grund. Analyserna är intressanta och väl genomförda och hela boken har en klar och tydlig struktur. Det är en viktig och spännande läsning för alla forskare inom översättningsstudier och barnlitteraturforskningen. Det är också en viktig och spännande läsning för alla som helt enkelt är intresserade av allt som har med litteratur och kultur att göra. Det är tydligt att utomspråkliga element som finns utanför språkgränserna allt oftare blir en integrerad del av litteratur- och översättningsforskningen. Det är ett problem som blir allt viktigare i tider då gränserna mellan språken och kulturer suddas ut och många får del av fler än ett språk, en kultur eller en identitet. Dialogen mellan olika kulturer är och förblir aktuell en lång tid framöver och kommer att ta nya former och skepnader.

Dorota Tubielewicz Mattsson
docent i polska språket och litteraturen
Lunds universitet